

ország egészségügyét átfogó törvény rendezze; 4. Az egészségpolitikai törekvéseket szakértői testület fogja össze.

Az egészségpolitikai feladatokat, melyeket a kormányzat számára javasoltak, a következőkben lehet összefoglalni. Ezek megvalósulásával hazánk egészségügyi fejlődése olyan kereteket kapott, melyek lényeges vonásai ma is meghatározóak: 1. A közegészségi és államorvostan művelésére saját kiképzés szükséges; 2. A megyékben, városokban, községekben szerveztessenek egészségügyi bizottságok; 3. Kívánatos egy „községi orvosi rendszer” létesítése, mely a gyógyításon túl járványügyi és felvilágosítási feladatokat is ellátja; 4. Megyéenként orvostörvényszéki főorvosok alkalmaztassanak; 5. Meg kell szervezni a szülésznői hálózatot; 6. Az egyetemi intézetek mellett ki kell építeni a közkórházak rendszerét; 7. Meg kell szervezni a fürdőintézetek hálózatát.

E javaslatok eredménye egy *Országos Közegészségügyi Tanács létrehozása lett*, ennek elnökéül *Balassa Jánost* kérték fel. Ő a felvetések megvalósulását nem érthette meg, lényeges elemei több mint 100 évig meghatározó keretei lettek a magyar egészségügynek.

Balassa János zsenialitása nyomot hagyott olyan kérdéseken, mint egy kórház működésének szabályozása, vagy a szakmák egymást kiegészítő működtetése. Erőteljesen szorgalmazta új klinikák építését és új szakmák egyetemi oktatását. Nevéhez fűződik az orvostanhallgatók oktatásában a gyakorló év bevezetése. Hangoztatta, hogy az oktatás széles alapokra helyezendő. Támogatta, hogy a közkórházak sebész vezetői docentúrákat pályázzanak, ezáltal bekapcsolóssanak az oktatásba. Ezzel megvetette az oktató kórházak manapság kiteljesedő rendszerének elméleti alapkövét.

Többen leírták, hogy a XIX. századi magyar egészségügynek két zsenije volt. *Balassa*, ki vezette és *Semmelweis*, ki megelőzte korát. Úgy tűnik azonban, hogy *Balassa* egészségpolitikai nézetei, munkássága szintén messze megelőzte a kor nézeteit. Maradandó életműve szerves része lett az európai sebészet fejlődésének, szervezőkészsége, magyarságtudata, szociális érzéke pedig a magyar egészségügy fejlesztésének meghatározó személyiségévé avatta.

Tolna megye vezető kórháza évekig viselte *Balassa János* nevét, ennek visszaállítása el nem oldható feladat.

Dr. Gesztesi Tamás

Az alsólendvai nyomda 1889–1947 között

A XV. század derekán a német Johannes Gutenberg találta fel a modern értelemben vett könyvnyomtatást. Néhány évtized alatt Európa legtöbb nagyvárosában elterjedt és óriási hatása volt a tudományok, az irodalom és a művészetek fejlődésére, s mint ilyen az egyetemes emberi kultúra legjelentősebb tényezőjévé vált. A XVI. század derekától a hazai nyomdászok jobbára mint vándoriparosok művelték ezt a mesterséget. Így került 1573-ban Alsólendvára Hoffhalter Rudolf vándornyomdász is. Az akkori nyomda működését Tantalics Béla dolgozta fel *Alsólendva kulturális emlékei* a XVI. század második felében című könyvében.¹ A következő századokban társadalmi és politikai okok miatt a kis vidéki városokban teljesen megszűnt a nyomdászat. Így volt ez Alsólendván is: 1574-től 1889-ig, tehát több mint háromszáz éven át Lendván nem volt nyomda. Csak az oszmán birodalom végleges legyőzése, az 1848-as szabadságharc, a hűbéri rendszer végleges felszámolása hozott újabb lehetőséget a nyomdák fejlődésére.

Alsólendva emelkedése, fejlődése csak 1867 után kezdődik, amikor Magyarországon az osztrák elnyomatást alkotmányos élet váltja fel. Lendva ezután lett a nagy kiterjedésű, 104 települést magába foglaló járás központja. Miután központi székhellyé vált, 1872-ben járási bírósági székhelyet kapott. Ugyanekkor kezdte meg működését a polgári iskola is. Az Alsólendvai Takarékpénztár 1873-ban alakult és ugyancsak ebben az évben jött létre az önkéntes tűzoltóegylet is. A járási közjegyzőség 1876-ban kezdte meg működését, a csendőrség pedig 1884-ben. Posta- és távírdahivatal már 1832 után volt Lendván, pénzügyőrség 1852, adóhivatal 1854 óta. Az „Alsólendva vidéki phylloxera és peronospora ellen védekező egyesület” 1892-ben alakult meg.

Alsólendva látképe

A városban már 1872 előtt is volt katolikus és izraelita népiskola, polgári olvasóegylet, közegészségi szolgálat, gyógyszerár, hordómérték-hitelesítő hivatal. Mint járási jogú városban gyors ütemben kezdtek letelepedni orvosok, járásbírók, ügyvédek és egész sor különböző hivatalnok.

Az értelmiség számának szaporodása új lendületet hozott Lendva életébe. Ebben az időben kezdődött meg a gazdasági fellendülés is. Növekedett az iparosok száma és fejlődésnek indult a kereskedelem is. 1890-ben Alsólendvára berobogott az első vonat, amely újabb fejlődésre serkentette a várost. A kiegyezés utáni időszak, a járási hivatalok alakulása, a városi értelmiség szaporodása, a kereskedelmi felvirágzás, a tőke szorgalmazása, a vasútépítés, a politikai pártok tevékenysége, a fokozódó művelődési igény, mind-mind lehetőséget nyitottak, illetve szűkséget támasztottak a nyomtatott szó iránt.

Így indult újra, több mint háromszáz év után, a nyomdászat Alsólendván. Az új lendvai nyomdát 1889 januárjában alapította Kardos Gábor, akinek Keszthelyen is volt nyomdája. Az alapítás évétől számítva 1947-ig megszakítás nélkül volt nyomda a városban. Az innen kikerült termékekből a továbbiakban csak azokat emelem ki, amelyek társadalmilag tartósabb értékűek és művelődési szempontból is történelmünk szerves részei. A teljességet nem vállalhatom, hiszen a lendvai nyomda termékeiről – tudomásom szerint – eddig még nem készült kimutatás.

Kardos Gábor lendvai nyomdájában 1889. január 12-én látott először napvilágot a helyi újság, az *Alsó-Lendvai Híradó* nevű, vegyes tartalmú hetilap. A felelős szerkesztő Pataky Kálmán, később pedig Vachott Károly volt. A hetilap 1889. évi 1–51. számai és az 1890-es év 1–48. számai a budapesti Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében megtalálhatók. A hetilap nem egészen két évet ért meg, azután ismét megindult a hetilapkiadás, ezúttal *Délzala* címmel. Az újság társadalmi, közművelődési és gazdasági kérdésekkel foglalkozott, és egyúttal a helybeli és a járási hatóságok, az alsólendvai községi és közjegyzői egylet és az Alsólendvai Vidéki Takarékpénztár Rt. hivatalos közlönye is volt. Hetenként egyszer jelent meg, a felelős szerkesztője Némety Mihály lett. A lap *Délzala* néven 1897. május 16-tól 1989

¹Székely András Bertalan is foglalkozott ezzel a nyomdász családdal: *Honismeret* 1987. 2. 16–17. old. (Szerk.)

végéig jelent meg, néhány példánya a muraszombati tanulmányi könyvtárban, és saját gyűjteményemben is megtalálható.

A lendvai nyomda 1898-ban Balkányi Ernő nyomdász tulajdonába került és ott is maradt egészen 1947-ig, amikor a nyomdagépeket leszerelték és Ljubljánába vitték. A csaknem hatvan éven át működő Balkányi nyomda közművelődési szempontból is jelentős szerepet játszott.

A Délzala megszűnt, s helyette újra az Alsó-Lendvai Híradó jelent meg, mégpedig 1899 januárjától 1919. július 20-ig megszakítás nélkül. A lapkiadással egy időben a Balkányi nyomda 1898-tól könyvnyomtatást is vállalt, ezenkívül névjegyek, eljegyzési és esketési kártyák, meghívók, gyászjelentések és a közhivatalok használatára szükséges nyomtatványok is készültek itt.

A Balkányi nyomdából 1910-ben két, helytörténeti szempontból is fontos füzet került ki: az *Alsólendva hegyközség rendtartása*, amely a lendvahegyi szőlősgazdákra és szőlőkre vonatkozó szabályokat tartalmazza. A másik füzet *Alsólendva nagyközség birtokosságának Szervezési Szabályai és Legelőrendtartása*. Az első füzet 36 pontban, a második 22 pontban írja elő a szőlősgazdák és a legelőbirtokosok jogait és kötelességeit.

Balkányinak 1906-tól 1918-ig Muraszombatban is volt nyomdája. Ebben a nyomdában is magyar nyelvű kiadványok készültek, többek között *A Muraszombati M. Kir. Állami polgári fiúiskola Értesítője* nevű évkönyv és a *Muraszombati és Vidéke* című társadalmi és gazdasági hetilap néhány száma. A Muraszombati Járási Gazdák Szövetsége *Gazdasági Értesítő* című, havonként megjelenő lapjából 1911-ben, 1912-ben és 1913-ban a Balkányi nyomdában készítették néhány számot.

Az első világháború után, amikor vidékünk az új államközösséghez került, az alsólendvai nyomda új helyzetbe jutott. A magyar nyelvű kiadványok nyomtatása megszűnt. A tulajdonos azonban nem tétlenkedett és átállt a szlovén nyelvű nyomdászatra, már 1921-ben a *Novine* nevű lapot nyomtatta. De a magyar nyelvű kiadványok készítése sem szűnt meg teljesen, jöllehet volt néhány éves kiesés. 1926. január 10-én jelent meg a *Népújság* nevű politikai és társadalmi hetilap a Balkányi nyomda nyomtatásában. Ebben az időben több hetilap is készült ebben a nyomdában. A *Naše Novine-politični-gospodarski in kulturni tedne* nevű hetilap 1926 májusában jelent meg az evangélikus és a katolikus lelkészek közös szerkesztésében. Ugyanebben az évben látott napvilágot magyar nyelven a *Néplap* című politikai és társadalmi hetilap is, ugyancsak evangélikus és katolikus lelkészek szerkesztésében.

Ebben az időben a Balkányi nyomda nemcsak újságok nyomtatásával foglalkozott, hanem folyóiratokkal és naptárokkal is. Az 1930-as évek elején kétnyelvű nyomtatványokat is készítettek, amelyek többnyire plakátok és különböző rendezvények meghívói voltak. A második világháború éveiben a Balkányi nyomdából többségében csak magyar nyelvű nyomtatványok kerültek ki, közöttük rendszeresen az Alsólendvai M. Kir. Állami polgári iskola Évkönyvei. 1942-ben hagyta el a nyomdát az *Alsólendva múltja és jelene* című történelmi összefoglaló.

A lendvai nyomda 1944-ben, a zsidók internálásával, állami igazgatás alá került. Wirth Károly ügyvezetésével a nyomda már csak időnként működött. A nyilasok hatalomra jutása után, 1944 végén, megkezdték az előkészületeket egy nyilasmozgalmat propagáló hetilap elindítására. Az újság Göcseji Őrszem-hungarista-politikai hetilap címmel jelent meg. A felelős szerkesztő Kaj István volt (nem muravidéki) és 1945. január 10-től március 24-ig tizenkét száma került ki a lendvai nyomdából.

1945 után a lendvai nyomda csak alig valamivel több, mint két évig működött, és a gépeket Ljubljánába szállították. A felszabadulást követő időszakra vonatkozólag – egy kivételével – nem sikerült jelentősebb kiadványokat találnom. Ezt az akkori lendvai járási közigazgatási hatóságok készítették, és *Petletni plan za razvoj narodnega gospodarstva*. OLO Lendva 1947–1951 címmel látott napvilágot.

Ez a történelmi körkép csak azokkal az alsólendvai nyomdából kikerült kiadványokkal foglalkozott, amiket sikerült felfedeznem. Ennek ellenére túlzás nélkül állíthatom, hogy az újabb lendvai nyomda fennállásának ideje alatt, tehát 1889-től 1947-ig, fontos művelődési szerepet töltött be vidékünkön, tekintet nélkül arra, hogy milyen társadalmi-politikai rendszerben működött. Mindazok számára, akik vidékünk történelmi múltjával akarnak megismerkedni, a lendvai nyomda kiadványai fontos útmutatóul szolgálhatnak. Hasznos volna, ha az említett kiadványokat részletesebben is feldolgoznánk, ha másképp nem is, hát az egyetemisták történelemszakosai szemináriumi dolgozatban.

Varga Sándor